

**BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA IQTISODIY KOMPETENSIYALARNI
RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK VA METODIK ASOSLARI (YAPON TARBIYA
METODIKASI VA O‘QISH SAVODXONLIGI DARSLARI MISOLIDA)**

Raximjonova Xilola Raximjon qizi

Namangan Davlat Pedagogika Inisituti

Magistr: Tarbiya nazariyasi va metodikasi (Boshlang‘ich ta‘lim) yo‘nalishi 2-kurs talabasi

E-mail: *raximjonovaxilola@gmail.com*

Tel: +998 50 506-03-08

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23244502>

Annotatsiya: mazkur maqolada boshlang‘ich ta‘lim o‘quvchilarida iqtisodiy kompetensiyalarni rivojlantirishning pedagogik va metodik jihatlari yoritilgan. Tadqiqotning asosiy maqsadi — Yaponiya tarbiya metodikasi (xususan, Tokkatsu) va o‘qish savodxonligi darslarini integratsiyalash orqali o‘quvchilarda tejamkorlik, resurslarni to‘g‘ri taqsimlash, moliyaviy savodxonlik va iqtisodiy tafakkur ko‘nikmalarini shakllantirish yo‘llarini ishlab chiqishdan iborat. Maqolada ushbu jarayonning amaliy mexanizmlari va samaradorligi tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta‘lim, iqtisodiy kompetensiya, yapon tarbiya metodikasi, o‘qish savodxonligi, moliyaviy savodxonlik, pedagogik texnologiya, integratsiya, metodika.

Аннотация: в статье освещаются педагогические и методические аспекты формирования экономических компетенций у учащихся начальных классов. Основная цель исследования — разработка путей формирования у учащихся навыков бережливости, правильного распределения ресурсов, финансовой грамотности и экономического мышления посредством интеграции японской методики воспитания и уроков читательской грамотности. В статье анализируются практические механизмы и эффективность данного процесса.

Ключевые слова: начальное образование, экономическая компетенция, японская методика воспитания, читательская грамотность, финансовая грамотность, педагогическая технология, интеграция, методика.

Abstract: the article highlights the pedagogical and methodological aspects of forming economic competencies in primary school students. The main purpose of the research is to develop ways to form students' skills of thrift, proper resource allocation, financial literacy and economic thinking through the integration of Japanese education methodology and reading literacy lessons. The article analyzes the practical mechanisms and effectiveness of this process.

Keywords: primary education, economic competence, Japanese education methodology, reading literacy, financial literacy, pedagogical technology, integration, methodology.

Kirish

Bugungi kunda jahon ta‘lim tizimida o‘quvchilarni nafaqat akademik bilimlar bilan qurollantirish, balki ularni hayotga tayyorlash, amaliy ko‘nikmalar bilan ta‘minlash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim bosqichida iqtisodiy kompetensiyalarni shakllantirish o‘quvchilarning kelajakdagi moliyaviy mustaqilligi va resurslarni to‘g‘ri boshqarish qobiliyati uchun muhim poydevor hisoblanadi.

Tadqiqotning maqsadi – boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida iqtisodiy tafakkurni rivojlantirishda Yaponiya tarbiya metodikasi va o‘qish savodxonligi darslari imkoniyatlarini birlashtirib, samarali pedagogik-metodik tizimni taklif etishdan iborat. Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, iqtisodiy kompetensiyalarni rivojlantirishga an‘anaviy yondashuvlardan farqli o‘laroq, yaponlarning “Tokkatsu” (maxsus faoliyat) tizimi va PISA xalqaro baholash dasturi asosidagi o‘qish savodxonligi ko‘nikmalarini integratsiyalashgan holda qo‘llash metodikasi ishlab chiqilgan.

Asosiy qism

Iqtisodiy kompetensiya – bu shunchaki pulni hisoblash emas, balki vaqtni, mehnatni, tabiiy resurslarni tejash, ehtiyoj va imkoniyatlarni to‘g‘ri taqqoslash, jamoa bo‘lib ishlashda umumiy resurslarni taqsimlay olish kabi keng qamrovli tushunchadir. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun bu tushunchalarni o‘yin, hikoya va amaliy mashg‘ulotlar orqali yetkazish maqsadga muvofiqdir.

Yaponiya tarbiya metodikasi, xususan, “Tokkatsu” o‘quvchilarda jamoa oldidagi mas‘uliyat, o‘zaro yordam, maktab mulkini asrash (o-soji an‘anasi) va vaqtni to‘g‘ri taqsimlash kabi fazilatlarini tarbiyalaydi. Bu fazilatlar bevosita iqtisodiy kompetensiyaning tarkibiy qismlari hisoblanadi. Masalan, sinfda navbatchilik jarayonida o‘quvchilar suv, elektr va o‘quv qurollarini tejashni o‘rganadilar. Bu esa kelajakda byudjetni rejalashtirish ko‘nikmasining dastlabki ko‘rinishi bo‘ladi.

Yaponiyaning barkamol shaxsni tarbiyalash modeli – Tokkatsu ko‘p yillik tarixga ega bo‘lib, u nafaqat akademik bilimlarni, balki bolaning hissiy, ijtimoiy va amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. R. Tsuneyoshi va boshqalarning ta‘kidlashicha, Tokkatsu doirasidagi kundalik amaliyotlar – sinfni tozalash (o-soji), tushlik tarqatish, navbatchilik va guruhli muhokamalar – o‘quvchilarda jamoa oldidagi mas‘uliyat, resurslarni tejash, vaqtni to‘g‘ri taqsimlash va o‘zaro yordam ko‘nikmalarini shakllantiradi. Bu fazilatlar boshlang‘ich ta‘lim o‘quvchilarida iqtisodiy kompetensiyaning dastlabki poydevori hisoblanadi. Shuningdek, kitobdagi “Tokkatsu as the core of career education” bo‘limi iqtisodiy tarbiyaning uzluksizligini ta‘minlashda, “Japanese essay writing for life education” bo‘limi esa matn bilan ishlash, tahlil qilish va xulosa chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantirish orqali iqtisodiy tushunchalarni anglashga xizmat qilishini ko‘rsatadi [2].

Boshlang‘ich sinflarda navbatchilik va sinf yig‘ilishlari orqali o‘quvchilarda o‘z-o‘zini boshqarish, vaqtni to‘g‘ri taqsimlash va umumiy resurslardan oqilona foydalanish ko‘nikmalari shakllanadi. C. Levis ta‘kidlaganidek: “Barcha bolalar kunlik navbatchilik asosida liderlikni o‘z zimmasiga oladilar. Bu shuni kafolatlaydiki, sinfni tinchlantirishga harakat qilayotgan ikki navbatchi ham vaqt kelib siz bo‘lishingiz mumkin. Bolalar o‘zlari yashaydigan maqsad va qoidalarni shakllantirishda ishtirok etadilar, shaxsiy va sinfiy yaxshilanish maqsadlarini belgilaydilar, so‘ngra o‘z yutuqlarini tahlil qiladilar. Intizom o‘qituvchi tomonidan baholashdan ko‘ra o‘z-o‘zini baholashga, kattalar nazoratidan ko‘ra o‘z-o‘zini boshqarishga urg‘u beradi. Kuniga ikki marta o‘tkaziladigan qisqa va haftalik uzoqroq sinf yig‘ilishlari o‘quvchilar tomonidan boshqarilib, sinfda va o‘yin maydonchasida yuzaga keladigan muammolarni ko‘tarish va hal qilish uchun forum yaratadi” [1].

Ushbu manba mazkur tadqiqot uchun nazariy-metodik asos bo‘la oladi. Unda Yaponiyaning “Tokkatsu” (tokubetsu katsudo – maxsus faoliyat) tizimi orqali bolaning aqliy,

ma‘naviy va jismoniy jihatdan uyg‘un rivojlanishi, xususan, avtonomiya, mansublik va kompetentlik kabi psixologik ehtiyojlarni qondirish yo‘llari yoritilgan. Navbatchilik (o-soji), sinf yig‘ilishlari, guruhli muhokamalar va o‘z-o‘zini baholash amaliyotlari o‘quvchilarda mas‘uliyat, hamkorlik, vaqtni boshqarish va umumiy resurslardan oqilona foydalanish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Bu fazilatlar esa bevosita iqtisodiy kompetensiyaning tarkibiy qismlari – tejamkorlik, resurslarni taqsimlash, byudjetni rejalashtirish va moliyaviy qarorlar qabul qilishning dastlabki poydevori hisoblanadi.

“Yaponiya ta‘lim tizimida Tokkatsu doirasidagi tozalash va tushlik tarqatish kabi kundalik amaliyotlar o‘quvchilarda resurslarni tejash, jamoa mulkiga mas‘uliyat va mehnat taqsimoti ko‘nikmalarini shakllantiradi” [2]. Bu ko‘nikmalar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida iqtisodiy kompetensiyaning dastlabki asosi bo‘lib xizmat qiladi.

O‘qish savodxonligi darslari iqtisodiy tushunchalarni anglash uchun intellektual asos yaratadi. O‘quvchilar matnni o‘qibgina qolmay, undagi ma‘lumotlarni tahlil qilish, raqamlar va faktlarni taqqoslash, sabab-natija munosabatlarini aniqlash va xulosa chiqarishni o‘rganadilar.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida iqtisodiy tafakkurni shakllantirishda badiiy matnlarning o‘rni beqiyos. Xudoyberdi To‘xtaboyevning “Telebola” hikoyasi shunday didaktik materiallardan biri sifatida e‘tiborga molik [3]. Hikoyada qahramon Omonboyning televizorga bo‘lgan cheksiz ishtiyoqi, uy vazifalarini mensimasligi va natijada yuzaga kelgan fojiaiy-kulgili holat tasvirlanadi. Ushbu asarni o‘qish savodxonligi va iqtisodiy kompetensiya nuqtai nazaridan tahlil qilish orqali o‘quvchilarda bir qator muhim hayotiy ko‘nikmalarni shakllantirish mumkin.

O‘quvchilar matnni o‘qish jarayonida sabab-natija munosabatlarini aniqlashni o‘rganadilar: *Omonboy nega dars tayyorlamadi? Nega uy hayvonlarini boqmaydi? Nega televizor buzildi?* Bu savollar orqali o‘quvchi matn mazmunini chuqur anglaydi, qahramonning xatti-harakatlarini tanqidiy baholaydi va o‘z xulosalarini shakllantiradi. Darslikdagi “Hikoyaning davomini qanday faraz qilib muhokama qilish mumkin?” kabi topshiriqlar o‘quvchining ijodiy va mantiqiy tafakkurini rivojlantiradi. Shuningdek, “ashqol-dashqol”, “chalkancha”, “javdiramoq” kabi yangi so‘zlar bilan ishlash lug‘at boyligini oshiradi.

Hikoya bolalarga iqtisodiy tushunchalarni hayotiy misolda yetkazadi. Omonboyning eng katta xatosi – vaqt resursini noto‘g‘ri taqsimlashi. U televizor ko‘rishga berilib, o‘qish, uy ishlari va hayvonlarni boqish kabi muhim mas‘uliyatlarni bajarmadi. Bu iqtisodiyotdagi “imkoniyat xarajati” (opportunity cost) tushunchasining sodda ko‘rinishidir: ***bir soat televizor ko‘rish evaziga u bir soatlik foydali mehnatni yo‘qotdi.*** Shuningdek, ***u televizorni mustaqil tuzatishga urinib, moddiy resursga zarar yetkazdi.*** Bu esa resurslardan oqilona foydalanish, ularni asrash va ehtiyojni to‘g‘ri baholash ko‘nikmalari yetishmasligini ko‘rsatadi.

Yaponiyaning “Tokkatsu” tizimida bolalar maktabda navbatchilik qilish, sinfni tozalash, tushlik tarqatish orqali jamoa oldidagi mas‘uliyatni o‘rganadilar. Omonboy esa o‘z mas‘uliyatidan qochib, faqat o‘z huzur-halovatini o‘yladi. Demak, uning xatti-harakati iqtisodiy va ijtimoiy kompetensiyalar yetishmovchiligining yorqin misolidir. Agar bu hikoya Tokkatsu tamoyillari asosida tahlil qilinsa, o‘quvchilar “Vaqtni – bu boylik”, “Mas‘uliyat – bu jamoa oldidagi burch” kabi qadriyatlarni anglab yetadilar.

“Telebola” hikoyasi shunchaki qiziqarli sarguzasht emas, balki boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida o‘qish savodxonligi va iqtisodiy kompetensiyalarni integratsiyalashgan holda

rivojlantirishning samarali vositasidir. Matnni tahlil qilish jarayonida o‘quvchilar nafaqat o‘qish ko‘nikmalarini mustahkamlaydilar, balki vaqtni boshqarish, resurslarni tejash, mas‘uliyatni his qilish kabi hayotiy muhim iqtisodiy fazilatlarini o‘zlashtiradilar. Bu esa zamonaviy boshlang‘ich ta‘limning eng dolzarb vazifalaridan biridir.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich ta‘limda iqtisodiy kompetensiyalarni rivojlantirish zamonaviy pedagogikaning muhim vazifalaridan biridir. Yaponiya tarbiya metodikasi va o‘qish savodxonligi darslarini integratsiyalash orqali o‘quvchilarda nafaqat moliyaviy savodxonlik, balki mas‘uliyat, tejamkorlik va jamoada ishlash ko‘nikmalari ham shakllantiriladi. Ta‘lim jarayonida bunday yondashuvni keng qo‘llash uchun o‘qituvchilar maxsus metodik qo‘llanmalar va interaktiv o‘yinlar bilan qurollantirilishi lozim. Kelgusida ushbu metodikani amaliyotga joriy etish va uning samaradorligini ilmiy-tadqiqot ishlari orqali o‘lchash maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Lewis, C. The Japanese Educational Model of Holistic Education / C. Lewis // Tokkatsu: Japanese Whole Child Education. – 2012. – URL: <https://www.p.u-tokyo.ac.jp/~tsunelab/tokkatsu/edwc/> (murojaat qilingan sana: 16.09.2026).
2. Tsuneyoshi, R. K., Sugita, H., Kusanagi, K., & Takahashi, F. (eds.). Tokkatsu: The Japanese Educational Model of Holistic Education. – New Jersey: World Scientific, 2019. – ISBN 978-981-323-266-2. – URL: https://www.fachportal-paedagogik.de/literatur/vollanzeige.html?FId=loc_2019013759
3. Aydarova, U. B. O‘qish savodxonligi : 4-sinf : IV qism : umumiy o‘rta ta‘lim maktablari uchun darslik / U. B. Aydarova, N. K. Azizova. – Toshkent : Novda Edutainment, 2023. – 65–69-betlar.